

Edyta Kołodziejczyk
Biblioteka Główna Politechniki Łódzkiej

Pozabudżetowe źródła finansowania bibliotek akademickich w Polsce i innych krajach gospodarki wolnorynkowej Wybrane przykłady i próba porównania

Ograniczone fundusze budżetowe w Polsce, podobnie jak i w innych krajach gospodarki wolnorynkowej spowodowały potrzebę znalezienia innych źródeł dofinansowania bibliotek akademickich. Potrzeba pozyskiwania pozabudżetowych środków finansowych stała się dla środowiska bibliotekarskiego czymś zupełnie naturalnym i oczywistym, stała się nie tylko wyrazem odpowiedzialności, ale także świadectwem zrozumienia nowej sytuacji ekonomicznej oraz próba odnalezienia się w niej. Należy odnotować publikację sygnalizującą problem^[1] oraz praktyczne działania różnych bibliotek akademickich.

Niniejszy artykuł stawia sobie za cel zaprezentowanie najbardziej popularnych sposobów pozyskiwania pozabudżetowych środków w kilku wybranych krajach i ich porównanie z warunkami polskimi. Są to z jednej strony przykłady z krajów tak rozwiniętych, jak: Wielka Brytania, Stany Zjednoczone, Kanada, z drugiej - nowego kraju Unii europejskiej - Litwy. Podstawowym sposobem pozyskiwania informacji z zagranicy były materiały dostępne w Internecie. Podstawę stanowiły roczne raporty bibliotek (annual reports), roczne raporty stowarzyszeń przyjaciół biblioteki (the friends of the library) oraz roczne raporty fundacji bibliotecznych (the library endowments). Wydaje się, że zapoznanie się z tymi informacjami, jak również skonfrontowanie ich z realiami w Polsce jest nie tylko interesujące, ale może być źródłem inspiracji do wykorzystania w naszych warunkach sprawdzonych gdzie indziej metod.

Podział pozabudżetowych źródeł finansowania bibliotek

Na podstawie dostępnej literatury można stwierdzić, że w bibliotekach akademickich środki pozabudżetowe pochodzą z dwóch źródeł. Pierwsze to środki spoza biblioteki wnoszone przez określone instytucje, stowarzyszenia, osoby prywatne itp., drugie - wypracowane środki własne, czyli wszelkiego rodzaju opłaty pobierane przez bibliotekę.

- Środki spoza biblioteki (środki z zewnątrz) można podzielić na:
  - środki przekazane bibliotece bez oczekiwania wzajemności, niekiedy przybierające formę umowy prawnej, tzw. fundraising biblioteczny (ang. fund - fundusz; raising - zdobywanie). Odmianami fundraisingu bibliotecznego są m.in. kwesta, fundacja, dotacja i mecenat;
  - środki przekazane bibliotece na zasadzie wzajemności (biblioteka odwziewa się za dofinansowanie w uzgodnionej z ofiarodawcą formie), mające postać umowy prawnej, tzw. sponsoring biblioteczny^[2].
- Środki wypracowane przez bibliotekę (środki własne) to:
  - opłaty za usługi biblioteczne (m.in. za kserokopie, karty biblioteczne);
  - opłaty za nieprzestrzeżenie regulaminów bibliotecznych (m.in. za przetrzymane książki);
  - opłaty za wynajem lokali własnych.

Przeznaczenie środków pozabudżetowych jest zróżnicowane. Środki spoza biblioteki służą zazwyczaj realizacji określonych projektów (programów), tzn. cel ich jest ściśle określony, zaś środki wypracowane przez bibliotekę mogą być wykorzystane na dowolny cel.

Przykładowe przeznaczenie środków pozabudżetowych:

- Środki spoza biblioteki mogą być wykorzystane na:
  - działalność bieżącą (stałe wydatki w danym roku), np. oprawa książek i czasopism, drobne remonty;
  - zadania specjalne realizowane w roku bieżącym, np. zakup i instalacja specjalistycznego oprogramowania;
  - zadania specjalne realizowane na przestrzeni kilku lat, np. budowa i wyposażenie nowych pomieszczeń bibliotecznych.
- Środki wypracowane przez bibliotekę mogą być wykorzystane m.in. na:
  - organizację imprez kulturalnych, np. spotkań z interesującymi ludźmi ze świata kultury;
  - organizację wycieczek, np. do dużych bibliotek naukowych;
  - zakup sprzętu gospodarstwa domowego do pomieszczenia jadalnego, np. lodówki;
  - zakup sprzętu biurowego, np. niszczarki do papieru.

Pozabudżetowe źródła finansowania bibliotek akademickich w Polsce

Praktyka gospodarki rynkowej w Polsce spowodowała narastanie problemu uzupełniania finansów bibliotek akademickich poprzez zdobywanie środków pozabudżetowych.

Środki spoza biblioteki (środki z zewnątrz):

- Środki z dotacji pozyskiwane są przez biblioteki uczelniane zazwyczaj w postaci grantów lokalnych, grantów ministerialnych i grantów międzynarodowych:
  - granty lokalne, zwane często "dotacją rektora", stanowią znaczące źródło dofinansowania szeregu działań bibliotecznych. Jednak nie wszystkie biblioteki akademickie w pełni je wykorzystują. Biblioteki przedstawiają władzom uczelni wykaz zadań, na jakie chcą przeznaczyć potrzebne im środki, licząc tym samym na ich przychylność. Zwykle nie ma żadnych formalnych regulaminów, według których władze uczelni podejmują decyzję o dotacji. Pewnym ułatwieniem byłoby opracowanie przez władze poszczególnych uczelni stosownych procedur oraz przejrzystego wykazu środków, o jakie może ubiegać się biblioteka;
  - granty ministerialne (centralne) pozyskane są głównie z Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu oraz z Ministerstwa Nauki i Informatyzacji. Niezbędnym warunkiem do ich uzyskania w Ministerstwie Nauki i Informatyzacji jest zatrudnienie przez wnioskującą jednostkę samodzielnych pracowników nauki, zatem nie jest to dość powszechny sposób zdobywania środków przez biblioteki akademickie;
  - granty międzynarodowe (środki z Unii Europejskiej). Biblioteki akademickie, jak i inne instytucje kultury w naszym kraju po 1 maja 2004 r. mają prawo ubiegać się o potrzebne im środki finansowe pochodzące z funduszy unijnych, rozdysponowanych w ramach różnych programów wspólnotowych. Najbardziej popularne programy to: *Program Kultura 2000*, *Program eContent i 6 Program Ramowy*^[3].

Zdaniem ministra kultury Waldemara Dąbrowskiego, Polska jest jednym z nielicznych nowych członków Unii Europejskiej, który wynegocjował możliwość sfinansowania z funduszy strukturalnych projektów kulturalnych^[4].

Na przedsięwzięcia związane ze sferą kultury w latach 2004-2006 może trafić do Polski nawet ponad 300 ml euro. Pragnąc ubiegać się o środki unijne, biblioteki muszą posiadać tzw. wkład własny. Taki wkład to dla większości wniosków co najmniej 25% budżetu planowanego projektu. W tym momencie należy sobie postawić pytanie: z jakich źródeł biblioteki mogą pozyskać środki na ten wkład przy założeniu, że wcześniej takiego wkładu już nie wypracowały?

W Ministerstwie Kultury, zgodnie z przyjętą przez Rząd RP w dniu 21 września 2004 r. *Narodową Strategią Rozwoju Kultury na lata 2004-2013*, ogłoszony został program operacyjny "Promesa Ministra Kultury". Program ten oznacza zagwarantowanie przez ministerstwo wkładu własnego, który zostanie wypłacony z budżetu państwa^[5]. O potrzebne środki finansowe z tego Programu mogą wnioskować: państwowe i samorządowe instytucje kultury oraz instytucje filmowe; jednostki samorządu terytorialnego; szkoły artystyczne i II stopnia oraz uczelnie artystyczne; kościoły i związki wyznaniowe; organizacje pozarządowe, dla których działalność kulturalna jest podstawowym celem statutowym^[6]. Należy zatem zadać pytanie: czy biblioteki akademickie podlegające bezpośrednio Ministerstwu Edukacji Narodowej i Sportu nie powinny w tym Ministerstwie zabiegać o potrzebne środki na realizację projektów unijnych? A zatem, czy i w MENIS nie należałoby opracować (wzorem Ministerstwa Kultury) odpowiednich programów umożliwiających bibliotekom akademickim pozyskanie środków unijnych?

- Kolejnym sposobem pozyskiwania pozabudżetowych źródeł finansowania są środki pochodzące od sponsorów (sponsoring biblioteczny). Zazwyczaj biblioteki zwracają się do sponsora (-ów), poszukując środków na cele doraźne, np. organizację konferencji. Słuszny wydaje się powołanie w każdej bibliotece odrębnej sekcji bądź osoby odpowiedzialnej za pozyskiwanie środków od sponsorów. Co biblioteki akademickie mogą oferować w zamian za sponsoring? Najlepszym sposobem będzie zamieszczenie stosownej reklamy promującej danego sponsora, np. na kartach bibliotecznych czy też na folderach (ulotkach) wykładanych w bibliotece. Można również w bibliotece, w miejscu widocznym dla użytkowników powiesić stosowną tablicę z podziękowaniem dla sponsora (-ów) oraz zaprezentować listę zasobów, jakie udało się nam pozyskać dzięki jego hojności.

Środki wypracowane przez bibliotekę (środki własne)

Źródłem ich są wszelkiego rodzaju opłaty wnoszone przez użytkowników. Mogą to być opłaty za usługi biblioteczne, takie jak: kserokopie, karty biblioteczne, oprawa, bindowanie i laminowanie dokumentów oraz opłaty za nieprzestrzeżenie regulaminów bibliotecznych. Głównym źródłem wpływu są opłaty za przetrzymanie książki. Ostatnio dość popularnym zjawiskiem jest kierowanie niektórych usług bibliotecznych, takich jak: oprawa, bindowanie, laminowanie dokumentów nie tylko do użytkowników biblioteki, ale także do osób z terenu macierzystej uczelni (np. pracowników naukowych). Biblioteki akademickie pobierają również opłaty za wynajem własnych pomieszczeń, np. na sklepy czy bufety.

Pozabudżetowe źródła finansowania bibliotek akademickich w innych krajach gospodarki wolnorynkowej - wybrane przykłady

Problem pozyskiwania środków pozabudżetowych występuje nie tylko w polskich bibliotekach akademickich. Każdy system biblioteczny ma swoją specyfikę, jednakże pewne rozwiązania mogą mieć charakter uniwersalny. Warto więc przyrzeć się temu problemowi zarówno w kraju o podobnej jak Polska sytuacji w Europie, jak również w krajach o ugruntowanej od wielu lat gospodarce rynkowej.

LITWA: Litewskie biblioteki akademickie pozyskują znaczną ilość środków pozabudżetowych z grantów międzynarodowych (np. z Unii Europejskiej). Wraz ze swoimi partnerami z Europy korzystały ze środków unijnych już w latach 1995-2001 (zatem zanim Litwa została oficjalnym członkiem UE w maju 2004 r.) w realizacji trzech projektów w programie TEMPUS/PHARE. Dwie litewskie biblioteki akademickie (uniwersytetów w Kłajpedzie i Szawach) wraz z partnerami z Wielkiej Brytanii i z Danii w latach 1999-2001 uczestniczyły w połączonej europejskim projekcie strukturalnym "Management changes in academic libraries", który uważa się za jeden z najbardziej udanych programów TEMPUS/PHARE. Biblioteka Politechniki w Kownie razem z Instytutem Studiów Pedagogicznych od listopada 2002 r. uczestniczyła w projekcie PERINE (Pedagogical and Education Research Information Network for Europe) będącym częścią 5. Programu Ramowego UE. Pieniądze z programów międzynarodowych pozwoliły na restrukturyzację litewskich bibliotek akademickich i wdrożenie w nich nowoczesnych technologii. Większość bibliotek w latach 2001-2002 korzystało z grantów pochodzących z programu NORDINFO (The NORDINFO Mobility Grant for Baltic Librarians Program).

WIELKA BRYTANIA: Biblioteki akademickie w Wielkiej Brytanii pozyskują potrzebne im środki pozabudżetowe z zewnątrz (external funding) bądź wypracowują środki własne (income generation).

Środki spoza biblioteki (środki z zewnątrz) są to środki z darów i stanowią najbardziej popularną formę pozabudżetowych źródeł w brytyjskich bibliotekach akademickich. W większości pochodzą one od stowarzyszeń (kół) przyjaciół działających przy bibliotekach (The Friends of the Library), a także z instytucji i stowarzyszeń oraz od osób prywatnych. Idea powstania stowarzyszeń przyjaciół biblioteki w Wielkiej Brytanii nie jest rzeczą nową. Z zebranych informacji, dostępnych w Internecie, można stwierdzić, że już w 1962 r. na Uniwersytecie w Edynburgu przy bibliotece działało stowarzyszenie przyjaciół (The Friends of Edinburgh University Library)^[7].

Głównym celem stowarzyszeń jest pozyskiwanie dla biblioteki potrzebnych jej środków finansowych. Ponadto do zadań tych instytucji należy m.in. zakup lub udział w zakupie rzadkich i cennych książek, manuskryptów; zakup specjalistycznego sprzętu; produkcja i sprzedaż okolicznościowych kart i kalendarzy; wydawanie gazetki (The Bulletin of the Friends). Szczególnie cennym źródłem wpływów dla stowarzyszeń są zapisy spadkowe^[8].

Charakterystycznym dla większości stowarzyszeń działających w Wielkiej Brytanii jest pobieranie rocznych lub jednorazowych opłat członkowskich. Ich wysokość jest zróżnicowana dla różnych kategorii członków, np. w Stowarzyszeniu Przyjaciół Biblioteki Uniwersyteckiej w Cambridge (The Friends of Cambridge University Library) minimalna składka roczna dla członków "zwykłych" (friend/ member) wynosi 25 funtów, a jednorazowa składka dla członków dożywotnich (life friend/ life membership) - 400 funtów. Wysokość składek dla członków korporacyjnych (corporate membership) ustalana jest indywidualnie przez poszczególne stowarzyszenia.

Dotacje na rzecz stowarzyszeń przyjaciół bibliotek można składać za pośrednictwem Internetu. Większość stowarzyszeń na swoich stronach umieszcza formularze członkostwa wraz z numerem konta, na które można wpłacać środki pieniężne. Stowarzyszenia mają charakter charytatywny, zatem ofiarodawcy mogą korzystać z odliczeń podatkowych na subwencje wnoszone na rzecz tych organizacji.

Członkostwo w stowarzyszeniu daje szereg korzyści, m.in.

- bezpłatny udział w imprezach organizowanych przez bibliotekę, np. spotkaniach z ciekawymi ludźmi; uczestnictwo w odczytach, wykładach, seminariach;
- bezpłatny dostęp (lub ze zniżką) do publikacji wydawanych przez bibliotekę;
- bezpłatne karty biblioteczne (The Issue of a Reader's Ticket);
- bezpłatnie otrzymywana gazетка wydawana przez stowarzyszenie oraz raport roczny przyjaciół biblioteki (Annual Report of the Friends Library);
- uczestnictwo w wycieczkach, połączone ze zwiedzaniem dużych bibliotek;
- dla członków korporacyjnych możliwość użytkowania pomieszczeń biblioteki.

Drugim ważnym źródłem darów dla brytyjskich bibliotek akademickich są różne instytucje niezwiązane bezpośrednio z bibliotekami. Hojnym darczyńcą jest totalizator sportowy (The Heritage Lottery Fund), który korzysta z pieniędzy Loterii Narodowej (The National Lottery). Totalizator sportowy przynajmniej subwencje na rzecz szerokiego zakresu projektów (planów) związanych lokalną, regionalną i narodową spuścizną Wielkiej Brytanii. Na przykład w latach 2002-2003 totalizator sportowy przeznaczył 15 000 funtów dla Biblioteki Uniwersyteckiej w Edynburgu, która jest członkiem konsorcjum bibliotek brytyjskich (The Consortium of University Research Libraries - CURL) realizujących projekt "Britain in Print". Projekt ten umożliwił szeroki dostęp (np. z domu, z pracy, z biblioteki) wszystkim zainteresowanym do starodruków, zgromadzonych w 21 bibliotekach brytyjskich, wchodzących w skład konsorcjum i dwóch bibliotek w Szkocji^[9]. W tych samych latach Biblioteka Uniwersytecka im. Johna Rylandsa w Manchesterze na realizowany przez siebie projekt "The Unlocking the Ryland" otrzymała od totalizatora sportowego 8,19 milionów funtów.

Środki z grantów instytucji państwowych (dotacje celowe) stanowią kolejne źródło pozyskiwania funduszy dla brytyjskich bibliotek akademickich. Wyróżnić można dwa rodzaje grantów krajowych:

- granty centralne (HEFCE - The Higher Education Funding Council for England),
- granty lokalne.

Przykłady wykorzystania środków z poszczególnych grantów przez biblioteki:

- Biblioteka Londyńskiej Szkoły Ekonomicznej i Nauk Politycznych (Library of the London School of Economics and Political Science) kwotę 234 103 funtów z HEFCE przeznaczyła na konwersję rekordów kart katalogowych do katalogu on-line oraz na wydłużenie godzin otwarcia czytelni archiwów;
- Biblioteka Szkoły Wyższej w Birkbeck (Birkbeck College Library) 18 813 funtów z Funduszu Rozwoju Uczelni (The College Development Funds) - grantów lokalnych, wykorzystwała na stworzenie elektronicznych wykazów literatury (online reading lists).

W Wielkiej Brytanii znaczące kwoty pochodzą również z grantów międzynarodowych (ze środków unijnych), np. Biblioteka Uniwersytecka im. Johna Rylandsa w Manchester na swój wyżej wspomniany projekt uzyskała z Unii europejskiej 3 miliony funtów. Środki z fundacji pozyskiwane przez biblioteki akademickie są wykorzystywane w celu realizacji określonych projektów. Na przykład:

- Biblioteka Uniwersytecka im. Johna Rylandsa w Manchester na swój projekt "The Unlocking the Rylands Project" pozyskała 250 tys. funtów z Fundacji Garfield Weston (The Garfield Weston Foundation), 200 tys. funtów z Fundacji Wolfson (The Wolfson Foundation) i 45 tys. funtów z Fundacji Granada (The Granada Foundation);
- Biblioteka Uniwersytecka w Cambridge (Cambridge University Library) środki z Fundacji Mellona (The Andrew W. Mellon Foundation) przeznaczyła na prace konserwatorskie odręcznych notatek Izaaka Newtona (The Macclesfield collection of Newton papers).

Wymienie środki z darów, grantów czy fundacji stanowią najczęściej spotykane formy pozyskiwania środków z zewnątrz.

Środki wypracowane przez bibliotekę (środki własne):

- opłaty za usługi biblioteczne (m.in. ksero, karty biblioteczne, wypożyczenia międzybiblioteczne),
- opłaty za nieprzestrzeganie regulaminów bibliotecznych,
- opłaty za rezerwację miejsc w czytelni,
- opłaty dla osób spoza uczelni za korzystanie z czytelni bądź z wypożyczalni,
- opłaty za wynajmowanie pomieszczeń bibliotecznych,
- środki ze sprzedaży reprodukcji dzieł znajdujących się w posiadaniu biblioteki,
- środki za zorganizowane przez bibliotekę płatne seminaria.

Przykładowe roczne opłaty wnoszone przez osoby spoza uczelni w Bibliotece Uniwersyteckiej im. Johna Rylandsa w Manchester w roku akademickim 1995/96 to: za korzystanie z czytelni - 15 funtów, z wypożyczalni - 40 funtów. Ostatnio biblioteki brytyjskie obserwują spadek wpływów własnych. Przyczyną zmniejszonych wpływów z ksero i z wypożyczenia międzybibliotecznego jest udostępnianie większości źródeł w postaci elektronicznej. Powiadamianie użytkowników e-mailem o terminach zwrotu bądź przedłużenia książek decyduje o zmniejszeniu wpływów za przetrzymanie książek.

Przełęgając dostępne źródła, daje się zauważyć, że problem poszukiwania środków pozabudżetowych przez biblioteki akademickie nie dotyczy wszystkich krajów gospodarki rynkowej. W systemach, gdzie budżet bibliotek pokrywa wszystkie ich potrzeby, nie ma potrzeby poszukiwania innych, alternatywnych źródeł finansowania. Tak jest w Danii, gdzie tradycyjnie biblioteki są finansowane przez budżet samorządów, a przyznawane środki w pełni wystarczają na bieżące potrzeby. Usługi oferowane czytelnikom przez każdą jednostkę są wyłącznie bezpłatne.

W krajach Ameryki Północnej (Stany Zjednoczone, Kanada) biblioteki akademickie również korzystają ze środków pozabudżetowych. W Stanach Zjednoczonych przekazywane dotacje umożliwiają stowarzyszenia przyjaciół biblioteki, jak i fundacje biblioteczne. Są to dwie najbardziej popularne formy pozyskiwania środków pozabudżetowych w tym kraju. W Kanadzie znaczna ilość środków pozabudżetowych pochodzi z grantów ministerialnych z:

- Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego (The Ministry of Advanced Education),
- Ministerstwa Konkurencji, Nauki i Przemysłowości (The Ministry of Competition, Science and Enterprise), a także ze stowarzyszeń przyjaciół biblioteki i z darów.

STANY ZJEDNOCZONE: W Stanach Zjednoczonych stowarzyszenia przyjaciół biblioteki są kierowane przez radę dyrektorów bibliotek, w skład której wchodzi zarówno dyrektor biblioteki głównej, jak i dyrektorzy bibliotek filialnych, znajdujących się na terenie uczelni. Praca na rzecz stowarzyszeń opłacana jest ze środków stowarzyszenia bądź przybiera formę wolontariatu. Dotacje na rzecz stowarzyszeń przekazywane są najczęściej on-line. Fundacje bibliotek działają niezależnie od stowarzyszeń przyjaciół biblioteki. Każda z bibliotek wyznacza minimalne kwoty, jakie należy wpłacać na rzecz fundacji.

- a. Stowarzyszenia przyjaciół biblioteki (the friends of the library), np. Stowarzyszenia Przyjaciół Biblioteki Uniwersyteckiej w Waszyngtonie (The Friends of the University of Washington Libraries), powstałe w 1991 r., corocznie:
  - o sponsoruje wykłady, dyskusje panelowe i inne wydarzenia, promujące bibliotekę;
  - o dostarcza funduszy na rozwój dostępu do źródeł informacji naukowej;
  - o dostarcza funduszy na zakup książek, czasopism, CD-ROM-ów, wyposażenia biblioteki, konserwację rzadkich materiałów i fotografii;
  - o opłaca pracę studentów na rzecz biblioteki.
- b. Stowarzyszenie Przyjaciół Biblioteki Uniwersytetu Stanowego w Ohio (The Friends of the Libraries Ohio State University) zapewnia członkom szereg korzyści, m.in.:
  - o prenumeratę biuletynu informacyjnego wydawanego przez stowarzyszenie,
  - o zaproszenia na przyjęcia i uroczystości organizowane przez stowarzyszenie,
  - o przeglądanie materiałów dostępnych zarówno w bibliotece głównej, jak i w bibliotekach filialnych,
  - o otrzymywanie w pierwszej kolejności listy wartościowych znajdujących się na organizowanych corocznie styczniowych wyprzedażach ("Friends' Preview Night").

Praca na rzecz tego stowarzyszenia ma charakter wolontariatu. Dotacje można przekazywać on-line.

Poza stowarzyszeniami działają także fundacje biblioteczne (the library endowments), np. w Bibliotece Uniwersyteckiej w Waszyngtonie oprócz stowarzyszenia przyjaciół biblioteki powstała także fundacja biblioteki (The Friends of the UW Libraries Endowment), zapewniająca ciągły wpływ środków. Dotacje na rzecz tej fundacji użytkownicy mogą przekazywać: on-line, wysyłając czek, dzwoniąc na bezpłatny numer w celu dokonania przelewu z kart kredytowej lub w innej opcji uzgodnionej indywidualnie. We wszystkich tych przypadkach już wpłata w wysokości 50 \$ umożliwia członkostwo w stowarzyszeniu. Kwota 100 \$ i więcej pozwala osobom spoza uczelni na otrzymanie karty bibliotecznej upoważniającej do korzystania zarówno z zasobów biblioteki głównej, jak i z ponad 20 bibliotek filialnych znajdujących się na terenie kampusu^[10].

W Bibliotece Uniwersyteckiej w Albany w Stanie Nowy York minimalna dotacja na rzecz fundacji biblioteki w wysokości 10 tys. \$ umożliwia powołanie funduszu imiennego darczyńcy. Wszystkie zakupy książek z tego funduszu są identyfikowane poprzez umieszczenie specjalnego anonsu (a special bookplate) na wewnętrznej stronie okładki każdej z książek.

W Bibliotece Uniwersyteckiej w Bellingham (Western Washington University Foundation - Wilson Library) dar na rzecz fundacji bibliotecznej w wysokości 20 tys. \$ i większy daje darczyńcy prawo określenia przeznaczenia daru. Może on np. zażywać sobie nazwania swoim imieniem (lub imieniem osoby szczególnie mu bliskiej) określonego pomieszczenia w bibliotece.

KANADA: Przykłady wykorzystania przez biblioteki akademickie środków pozabudżetowych:

- w Bibliotece Uniwersytetu British Columbia w roku akademickim 2002/2003 środki z grantów ministerialnych, z Kanadyjskiej Biblioteki Narodowej i innych źródeł wyniosły ponad 1 mln \$. W tym samym roku biblioteka ta otrzymała od Irvinga K. Barbera największy kiedykolwiek otrzymany dar od osoby prywatnej w wysokości 20 mln \$ na stworzenie centrum szkoleniowego im. Irvinga K. Barbera (The Irving K. Barber Learning Centre);
- przy bibliotece Uniwersytetu Victoria powstało Stowarzyszenie Przyjaciół (The Friends of UVIC Libraries), które finansowo wspiera jej działania, pozwalając tym samym wzbogacić zasoby biblioteczne. Roczna składka wynosi 25 \$, chętnie przyjmowane są i wyższe składki. Szczegółowe informacje o działalności stowarzyszenia zainteresowane osoby mogą otrzymać e-mailem. Członkostwo daje szereg korzyści, m.in. bieżącą prenumeratę gazетки wydawanej dwa razy w roku przez stowarzyszenie; możliwość otrzymania karty bibliotecznej ważnej przez okres członkostwa; zaproszenia na specjalnie organizowane przez bibliotekę wykłady, odczyty autorskie oraz warsztaty biblioteczne; możliwość uczestnictwa w wycieczkach organizowanych przez bibliotekę.

Podsumowanie - próba porównania

Powyzszy, krótki przegląd pokazuje, że problem poszukiwania środków pozabudżetowych przez biblioteki akademickie wygląda różnie w poszczególnych krajach gospodarki wolnorynkowej i jest zależny od systemu, w jakim funkcjonują tam biblioteki. Polskie biblioteki akademickie, podobnie jak i biblioteki litewskie w pierwszych latach funkcjonowania w tych krajach gospodarki wolnorynkowej w znaczącym stopniu wykorzystywały środki pochodzące z fundacji, głównie międzynarodowych. Obecnie oba te kraje bardzo liczą na środki z Unii Europejskiej. Środki te przekazywane w formie grantów międzynarodowych z tytułu uczestnictwa w programach wspólnotwórczych stanowią bardzo istotny czynnik rozwoju bibliotek w tych krajach. Nie ma w Polsce typowej dla krajów anglosaskich tradycji stowarzyszeń przyjaciół bibliotek akademickich czy fundacji bibliotecznych, dostarczających swoim jednostkom dość znacznych wpływów.

Praktyka dotacji celowych, takich jak darowizny brytyjskiego totalizatora sportowego dla bibliotek akademickich, również nie występuje w przypadku naszych bibliotek. Biblioteki szukają i coraz częściej przyjmują darowizny od różnych instytucji, jednak skala ich jest nierównomiernie mniejsza w porównaniu np. z Wielką Brytanią czy Kanadą. Choć w Polsce, jak i w innych krajach gospodarki wolnorynkowej, mniejsze znaczenie mają źródła pozyskiwane z płatnych usług biblioteki, warto o nich nie zapominać. Pomimo różnic zarówno w polskim, jak i innych systemach bibliotecznych (z wyjątkiem systemu duńskiego) zagadnienie pozyskiwania środków pozabudżetowych wydaje się być ważne i nietrające na znaczeniu.

Uwagi końcowe

Pewne rozwiązania typowe i powszechne w krajach anglosaskich, takie jak dostarczające regularnych wpływów stowarzyszenia przyjaciół biblioteki, fundacje biblioteczne czy bezpośrednie dotacje i dary przekazywanych on-line, wydają się niemożliwe do wprowadzenia w naszym kraju. Warto jednak dostrzec i wykorzystywać możliwości stwarzane przez zmieniającą się sytuację prawną na gruncie lokalnym. Przykładem może być wprowadzony od 1 stycznia 2004 r. w Polsce zapis umożliwiający przekazanie części należnego podatku dochodowego od osób fizycznych^[11] na rzecz organizacji pożytku publicznego^[12] do wysokości odpowiadającej 1% należnego podatku. Jeśli udało się powołać przy bibliotece np. stowarzyszenie przyjaciół czy fundację, uzyskać status instytucji pożytku publicznego i zachęcić osoby ze środowiska do przekazania części podatku na rzecz tych organizacji, wówczas można znaleźć znaczące źródło wpływu środków pozabudżetowych.

Biblioteki akademickie powinny informować się o sprawdzonych sposobach w pozyskiwaniu źródeł pozabudżetowych gdyż, jak pisze Artur Jazdon, *ważniejsze lub co najmniej równie ważne jest to, byśmy wyrobili w sobie nawyk stałego szukania tych źródeł i informowali się wzajemnie o nowych możliwościach*^[13].

Przypisy:

[1] m.in. JAZDON, A. Finansowanie bibliotek uczelnianych. In *Forum Akademickie* [on-line]. 2000, nr 10 [dostęp 17 marca 2005]. [s. 3-4]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.forumakad.pl/archiwum/2000/10/artykuly/13.html>; JAZDON, A. Problemy finansowania bibliotek uniwersyteckich. [Konferencja -], *Problemy finansowania bibliotek uniwersyteckich na przełomie wieków* [on-line]. Olsztyn - Lidzbark Warmiński, 28-29 maja 2001 r. [dostęp 17 marca 2005]. [s. 3-4]. Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/bgwum/jazdon.html>

[2] Więcej informacji patrz rozdział: Sponsoring i fundraising w bibliotekach. In *Vademecum bibliotekarza: praktyczne i aktualne informacje dla bibliotekarzy*. BILIŃSKI, L. (red.). Warszawa: Verlag Dashöfer, 2005.

[3] ETMANOWICZ, A., SANETA-SZELIGA, J. *Kultura w programach i funduszach Unii Europejskiej* [on-line]. Warszawa: Ministerstwo Kultury, [2002]. [dostęp 17 marca 2005]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.mk.gov.pl/pkk/doc/kulturawrp.pdf>.

[4] TZZ: Więcej pieniędzy na polską kulturę. In *Zycie* [on-line]. [dostęp 20 września 2004]. Dostępny w World Wide Web: http://www.zycie.com.pl/kultura.php?id_tekst=38831.

[5] Patrz przypisy 5.

[6] *Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013. Program operacyjny "Promesa Ministra Kultury"* [on-line]. [dostęp 17 marca 2005] Dostępny w World Wide Web: <http://www.mk.gov.pl/website/index.jsp?catId=318>.

[7] Niestety, na podstawie informacji dostępnych w Internecie nie udało mi się ustalić, czy jest to najstarsze stowarzyszenie przyjaciół biblioteki działające w Wielkiej Brytanii.

[8] Np. Elizabeth Collard zapisała Koła Przyjaciół Biblioteki Uniwersyteckiej w Carleton (The Circle of Friends Carleton University Library) kwotę w wysokości 10 000 \$.

[9] Na cabós projektu "Britain in Print" The Heritage Lottery Fund przeznaczył z pewnością znacznie większą kwotę. Nie udało się jednak znaleźć jej wartości w źródłach internetowych.

[10] Osoby spoza uczelni w Stanach Zjednoczonych w normalnym trybie nie mogą mieć dostępu do zasobów biblioteki akademickich, gdyż te biblioteki nie pełnią funkcji biblioteki publicznej i dostępne są tylko dla społeczności akademickiej uczelni. Osoby z zewnątrz, chcąc skorzystać z zasobów bibliotecznych, muszą zatem wnieść proponowane przez bibliotekę kwoty pieniężne.

[11] Art. 27d Ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. z 2000 r. nr 14, poz. 176 z późn. zm.).

[12] Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. nr 96, poz. 837).

[13] JAZDON, A. Finansowanie bibliotek uczelnianych, [s. 3].

Bibliografia

1. *Analiza funkcjonowania bibliotek naukowych w Polsce* [on-line]. [dostęp 17 marca 2005]. Dostępny w World Wide Web: <http://ssk2.bu.amu.edu.pl/standaryzacja/standaryzacja/wyniki/>.
2. *Annual Report of the Friends of Cambridge University Library 2001-2002* [on-line]. Cambridge: Cambridge University Library, [2002]. [dostęp 17 marca 2005]. Dostępny w World Wide Web: http://www.lib.cam.ac.uk/About/annual_report_2001-2.pdf.
3. *Annual Report of the Friends of Cambridge University Library 2002-2003* [on-line]. Cambridge: Cambridge University Library, [2003]. [dostęp 17 marca 2005]. Dostępny w World Wide Web: http://www.lib.cam.ac.uk/About/annual_report_2002-3.pdf.
4. *Community and internationalization. The University of British Columbia Library - third year report (2002-2003)* [on-line]. Canada: The University of British Columbia Library, [2003]. [dostęp 17 marca 2005]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.library.ubc.ca/home/planning/3rdrpt-rpt.pdf>.
5. *Community and internationalization. The University of British Columbia Library - second year report (2001-2002)* [on-line]. Canada: The University of British Columbia Library, [2002]. [dostęp 17 marca 2005]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.library.ubc.ca/home/hearweb.pdf>.
6. *Friends of the John Rylands* [on-line]. Manchester: John Rylands University Library, [2004]. [dostęp 17 marca 2005]. Dostępny w World Wide Web: <http://rylibweb.man.ac.uk/friends/>.
7. *Friends of the Libraries at the Ohio State University* [on-line]. Ohio: The Ohio State University Libraries, [2004]. [dostęp 17 marca 2005]. Dostępny w World Wide Web: <http://library.osu.edu/sites/friends/>.
8. *Giving to the Libraries - Western Washington University, Bellingham, WA* [on-line]. Western Washington: Western Washington University, [2004]. [dostęp: 17 marca 2005]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.library.wvu.edu/info/giving.shtml>.
9. *Library & Information Service. Annual Report 2002/03* [on-line]. Manchester: The University of Manchester, [2003]. [dostęp 17 marca 2005]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.umist.ac.uk/departments/library/about/amr2-2003.pdf>.
10. *Library Annual Report 2003-04* [on-line]. London: The British Library of Political and Economic Science, [2004]. [dostęp 17 marca 2005]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.lse.ac.uk/library/abthli/LibraryAnnualReport2004.pdf>.
11. PORS, N.O. Managing change in Danish Libraries. *The Journal of Academic Librarianship* 2003, vol. 29, no 6, p. 411-415.
12. PUPPELIENE, J. Lithuania: the changing image of academic libraries. *The Journal of Academic Librarianship* 2004, vol. 30, no 1, p. 80-84.
13. ROZŃIAKOWSKA, E., FERET, B. Przychody i koszty w bibliotekach krajów UE, kandydujących i Polski. Próba analizy i porównania. In [Konferencja]. *Polskie biblioteki akademickie w Unii europejskiej*. [on-line]. Łódź, 23-25 czerwca 2004 r. [dostęp 17 marca 2005]. Dostępny w World Wide Web: http://bg.p.lodz.pl/konferencja/pelne_teksty/rozniakowska.pdf.
14. *Simon Fraser University Annual Report 2003-2004* [on-line]. Canada: Simon Fraser University Library, [2004]. [dostęp 17 marca 2005]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.lib.sfu.ca/about/reports/annulareports/03-04anrp.pdf>.
15. *The Carleton University Library: The Circle of Friends* [on-line]. Carleton: Carleton University Library, [2004]. [dostęp 17 marca 2005]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.library.carleton.ca/friends/index.html>.
16. *The Edinburgh University Library. Annual report to senatus, 2002-2003* [on-line]. Edinburgh: The Edinburgh University Library, [2003]. [dostęp 17 marca 2005]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.lib.ed.ac.uk/about/annrpt03.pdf>.
17. *The Friends of Cambridge University Library* [on-line]. Cambridge: Cambridge University Library, [2004]. [dostęp 17 marca 2005]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.lib.cam.ac.uk/friends.html>.
18. *The Friends of Edinburgh University Library* [on-line]. Edinburgh: Edinburgh University Library, [2004]. [dostęp 17 marca 2005]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.lib.ed.ac.uk/about/friends.shtml>.

19. *The Friends of Glasgow University Library* [on-line]. Glasgow: Glasgow University Library, [2004]. [dostęp 17 marca 2005]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.lib.gla.ac.uk/friends/index.shtml>.
20. *The Friends of the University of Washington Libraries. Friends of the Libraries Mission Statement* [on-line]. Washington: The University of Washington Libraries, [2004]. [dostęp 17 marca 2005]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.lib.washington.edu/friends/QuickLinks/about.html>.
21. *The Friends of the University of Washington Libraries. Ways to give* [on-line]. Washington: The University of Washington Libraries, [2004]. [dostęp 17 marca 2005]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.lib.washington.edu/friends/Become/become.html>.
22. *The Friends of UVic Libraries, Terms of Reference* [on-line]. Victoria: The University of Victoria Libraries, [2004]. [dostęp 17 marca 2005]. Dostępny w World Wide Web: <http://gateway.uvic.ca/lib/admin/friends/terms.html>.
23. *The Friends of UVic Libraries. Become a friend* [on-line]. Victoria: The University of Victoria Libraries, [2004]. [dostęp 17 marca 2005]. Dostępny w World Wide Web: <http://gateway.uvic.ca/lib/admin/friend/form.pdf>.
24. *The John Rylands University Library of Manchester: Annual Report 2002/2003* [on-line]. Manchester: John Rylands University Library, [2003]. [dostęp 17 marca 2005]. Dostępny w World Wide Web: <http://rylibweb.man.ac.uk/pubs/annrep2003.html>.
25. *The John Rylands University Library of Manchester: Annual Report 1995/1996* [on-line]. Manchester: John Rylands University Library, [1996]. [dostęp 17 marca 2005]. Dostępny w World Wide Web: <http://rylibweb.man.ac.uk/pubs/ar96.html>.
26. *University Libraries. University at Albany - State University of New York. Giving to the University Libraries* [on-line]. Albany: University Libraries, [2004]. [dostęp 17 marca 2005]. Dostępny w World Wide Web: <http://library.albany.edu/giving/endowcreate.html>.

